

Den radikalt förändrade människosynen

av Bengt-Åke Wennberg

”Demokratins framtid beror på möjligheten att förverkliga den individualism som varit det ideologiska målet för den moderna tanken allt sedan renässansen.....

Under den långa, och praktiskt taget oavbrutna, kampen för frihet sällade sig klasser som på ett visst stadium stridit för friheten till frihetens fiende sedan segern var vunnen och det fanns nya privilegier att försvara.”

Erich Fromm i sin bok “Flykten från friheten”

Jag har länge varit fascinerad av den studie som kallas World Value Study. Den visar att svenskar svarar på frågorna annorlunda än många andra nationer. Svenskar tar således något för givet som andra inte gör. De ligger högt upp till höger i diagrammet. I detta fall är de synnerligen moderna. De verkar ha fångat en insikt som växt fram ur de senaste hundra årens forskningsaktiviteter kring det mänskliga psyket.

Det har i denna konstaterats att individen får sin upplevelse av vem man är genom sin kommunikation och sitt samspel med andra människor. Eller snarare – hon erbjuds en möjlig identitet genom andra människors bemötande och de samtal som blir en konsekvens av att hon agerar och reagerar som hon gör.

Jag tolkar svaren på studien som att många människor i vår tid – och just i Sverige – har upptäckt att man kan utveckla och förändra sitt psyke i och genom samtal och samvaro med andra människor. Denna insikt verkar leda till att allt fler upplever sig som ett autonomt subjekt precis som Erich Fromm beskriver. Därmed blir begreppet "frihet" viktigt.

Jag har funnit att denna nya individualitet i litteraturen och i ett otal andra undersökningar och studier karaktäriseras av följande:

- Dagens människa är inte egoist. Samtidigt som hon är individualist har hon ett stort engagemang för världen, för de människor som hon känner och som hon finner autentiska, pålitliga och med ärliga avsikter. Hon ser det som fullständigt naturligt att man ingår i ett större sammanhang, men då i ett sammanhang som man själv valt. Hon väljer sina vänner utifrån tilltro snarare än efter vilken "social grupp" hon tillhör. Hon inser att det som behöver bli gjort skall göras i samarbete med andra – men inte alltid med dem som det är "politiskt korrekt" att samarbeta med.
- Hon är införstådd med att allt mindre kan styras av överordnade beslut och riktlinjer. Inställningen till överheten är därför kraftigt förändrad. Den moderna människan behöver inte, och vill inte, bli motiverad och "peppad". Hon ser sig driven av egna inre krafter och inte som beroende av utifrån kommande stimulans.
- Hon vill inte ha och behöver inte någon som övervakar, belönar och bestraffar henne för att hon skall "förmås" att göra sitt jobb. Hon har liten nytta av förmaningar om hur hon skall leva. Hon vill istället ha sådan information som gör det möjligt för henne att handla klokt.
- Hon är van vid snabba tidsförlopp och griper tillfällena i flykten. Hon vill och behöver vara inblandad i och ha tillräcklig personlig insyn i det som sker och som berör henne. Hon ser i detta fall sitt arbete och sitt bidrag till samhället som ett verktyg för egen utveckling.

- Hon söker sig till situationer och grupperingar där hon kan vara en "insider". Hon känner också till spelreglerna för detta. Det är ok att för egen del dra nytta av att vara "insider". Hon gillar emellertid inte att de som på grund av att de har speciell information, speciell kunskap eller speciella kontakter fuskar eller tar genvägar på andras bekostnad.
- För den moderna människan är handlandet etiskt laddat. Hon lägger stor vikt vid både sitt eget och andras omdöme. Hon söker sig till dem som visar sig kunna vara betrodda. Hon tappar förtroendet för personer vars omdöme hon tycker sviktar och som inte håller vad de lovar.
- Hon bedömer inte alltid resultatet som avgörande för vad som är gott. Hon vet att ändamålet sällan helgar medlen. Hon vet att det ibland tvärtom är så att medlen helgar målet. Hur något kommit fram och skapats – exempelvis i samarbete människor emellan – kan för henne vara viktigare än vad som skapats.
- Hon tar inte bara ställning till vad människor faktiskt uträttat utan också till i vilka sammanhang de gör vad de gör. Hon är själv mycket medveten om vad hon deltar i och bidrar till. Många tar exempelvis ställning till att man inte bör arbeta i en industri som kommer att skapa stora miljöproblem, Andra vill inte medverka till en produktion av produkter som kan medföra lidande för människor eller djur.
- En majoritet anser att man inte kan solidarisera sig med åtgärder som man tror kommer att förvärra samhälls- och världssituationen i stort. De flesta anser sig kunna påverka sitt eget liv men tvivlar på att deras begränsade politiska handlingar har någon effekt på de stora skeendena. Stora gemensamma fysiska demonstrationer har inte för dem samma betydelse som de hade förr.
- Hon kräver – när det är möjligt – att få bli betraktad som en partner. Hon vill absolut inte se sig – eller omtalas som – som en "utbytbar kugge", en obetydlig student, en manipulerad konsument eller som någon slags ansiktslös stödtrupp som behövs för att rösta fram en ledare eller främja en viss ideologi.
- Protesterna mot resonemang där man ges sådana ansvarsbefriande roller blir allt starkare. Ett fördjupat och produktivt partnerskap i arbetslivet som skapar solidaritet och delaktighet blir allt viktigare.

Samtidigt blir man allt mer ensam, osäker, oviss och otrygg. Individualiseringen löser upp de gamla sociala skyddsstrukturerna. Man måste klara sig själv.

- Man inser att man måste ta eget ansvar. Man måste medverka i de förändringar som krävs men man måste också känna delaktighet, förstå vad det handlar om, bli respekterad för sin kunnskap och blir sedd som en respekterad individ. Annars blir livet outhärdligt. Att vara någon som blir flyttad på, hunsad med, inriktad mot, motiverad eller omplacerad blir negativt, hur väl motiverade och genomtänkta sådana åtgärder än är. Än värre är det förstås om dessa åtgärder dessutom uppfattas irrelevanta eller till och med skadliga för systemet som helhet.

Punktsatserna beskriver alltså vad allt fler personer enligt många undersökningar i Sverige säger om sig själva. Det är också så som man motiverar sitt handlande. Det är så man vill bli uppfattad av sin samtid. Det är så man vill att ens barn skall vara i en framtid.

Denna självförståelse skiljer sig dramatiskt från den självförståelse som blir en konsekvens av samtal som bygger på det framework som jag presenterat som HPR (H=Hierarki, P=Paternalism, R=Regelstyrning) och som är anpassat till de kontexter i David Snowdens modell Cynefin som kallas "simple" och "complicated". Följer man dessa två frameworks så förväntas individerna följa en på förhand och av överordnade given samordningsprocess. Att som individ tvingas göra detta påverkar identitetsupplevelsen.

Antingen upplever sig då individerna som robotar genom att de blir utförare av redan förutbestämda och förtänkta arbetsmoment, som offer för åtgärder de inte kan kontrollera eller – om de finns på toppen av pyramiden – uppleva sig som medlemmar i en elit – en klass, ett parti, en ideologi, en profession etc. – som kan bestämma över andra eftersom deras lösningar på samordningsproblemen får en karaktär av tvingande normer. De rör sig i förhållande till andra i en vertikal linje av självförståelse.

I bägge fallen ansluter man sig till frihetens fiender. Detta skapar en kollektiv frustration eftersom dessa självbilder står i strid mot den upplevelse av ökad individualitet som varit nittonhundratalets signum och som medfört allt kraftigare protester mot totalitära tendenser.

Därför har det fält som Snowden benämner "komplext" också av detta skäl fått en ökad aktualitet. Det är numera inte bara viktigt för resonemang om hur verksamheter och samhälle bör organiseras. Det har också stor

betydelse för hur samhällets individer av egen kraft skall kunna integrera sig med varandra. Fromms bidrag till vårt vetande är att ohälsa och psykiska störningar verkar ha en rot i en sådan bristande kollektiv förmåga som leder till bristande integration och en känsla av ofrihet.

Den frustration som uttrycks i samhället kan därför tolkas som ett symptom på att de gamla och irrelevanta förgivettagandena som vidmakthålls genom HPR och det invanda tekniska språkbruket förhindrar den integrering i samhället som gör att individen kan se sig som ett autonomt subjekt.

I kommande bloggar skall jag därför närmare beskriva de konsekvenser av denna frustration som vi observerat och betydelsen av att etablera samarbetsformer som är förenliga med de nya förgivettagandena och därmed också med den moderna människans självbild.

Referenser

Fromm E (1993): Flykten från friheten. Stockholm: Natur och Kultur.

Den senaste upplagan av World Value Study finner Du på <http://www.worldvaluestudy.com>

Originalfil

<https://www.bengtharry.me/?p=3079>